

FTAMP 16.01.09

<https://doi.org/10.26577/JOS-2019-3-o11>**Шадкам З.¹, Сүлейменова А.²**

¹филол.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: zubaida.68@gmail.com

²магистр, оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: akbope.suleymenova@gmail.com

**ЖАЗБА ЖӘДІГЕР ЖӘНЕ РУХАНИ МҰРА РЕТІНДЕ
"СЫҒНАҚИ ШЕЖІРЕСІ" ЖӘНЕ ОНЫҢ АУДАРМАСЫ**

Қыр-сырлары нақты ашылмай білінбей жатқан материалдық және материалдық емес мәдени мұраларымыздың күн жарығына шығарылуы; дұрыс, нақты білініп танылуында қолжазба жәдігерлер, тарихи мәтіндер және сирек кітаптарды зерттеу өте маңызды. Көптеген қолжазба жәдігерлер, тарихи мәтіндер және сирек кітаптар әр түрлі себептерден зерттеушілердің, мамандардың қолына тимей, жетпей қалғанын немесе табылмай отырғанын білеміз. Осындай қолжазба жәдігерлердің бірі – «Сығнақи Шежіресі».

Орта Азияда қазіргі Қазақстан Республикасының Оңтүстік аймағында жазылған бұл шежіреге бір қарағанда кісілердің, тарихи, діни тұлғалардың есімдері, жер-су атауларын көреміз. Шежірені зерттеуде ондағы діни, тарихи тұлғалар мен мекенжайлар арасында қандай байланыстар бар екенін, ол байланыстардың дұрыстығын дәлелдеу – басты міндет болу керек. Әрине мәдени мұра зерттеулерінде тарихи деректердің аз немесе жоқтың қасында болуы шежіредегі мәліметтерді салыстыруда және растауда қиындық туғызуы мүмкін. Алайда, біз бұл жерде айтылып отырған зерттеулердің барлығын көрсете алмаймыз. Біздің басты мақсатымыз шежіренің қай тілде, қашан, қай жерде және кім жазғанын біліп, мәтін ішінде кездесетін парсы, араб және түркі сөздерін нақтылап көрсету; мәтінде тарихи, діни тұлғалардың есімдерін, шен, лақап атақтарын, бар болса жер-су атауларын да тауып көрсету. Қол жеткізген осы мақсатымыздың нәтижесі тарихшы, тілші, этнограф және дінтанушы ғалымдар мен зерттеушілерге зерттеу нысаны болады деген үміттеміз.

Түйін сөздер: Сығнақи шежіресі, қолжазба деректер, рухани мұра.

Shadkam Z.¹, Suleimenova A.²

¹al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, e-mail: zubaida.68@gmail.com

²al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, e-mail: suleymenova.akbope@gmail.com

Signaki as a Spiritual Heritage and Its Translation

The research of ancient historical texts, rare books and written monuments is very important nowadays. It is known that many manuscripts, historical texts and rare books have not reached to the researchers for different reasons. One of the manuscript that has not been scientifically researched is the genealogy of Sygnaki.

The genealogical manuscript was written In Central Asia, in the South part of the modern Kazakhstan. In this manuscript we can see the names of people, historical and religious figures and names of geography places. Our purpose in researching this work is to find the person and geographical names and explain the relationship between them. However, we can not do all the research we have here. Our main goal is to find out the languages in which manuscript written, research when and where they were written, to specify of the Persian, Arabic and Turkic words in the text, to find the names of the historical and religious figures, the name of the place and the geographical names. We hope that this achievement will be a form of research for historians, journalists, ethnographers and researchers.

Key words: of Signaki, manuscript, spiritual heritage.

Шадкам З.¹, Сүлейменова А.²

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: zubaida.68@gmail.com

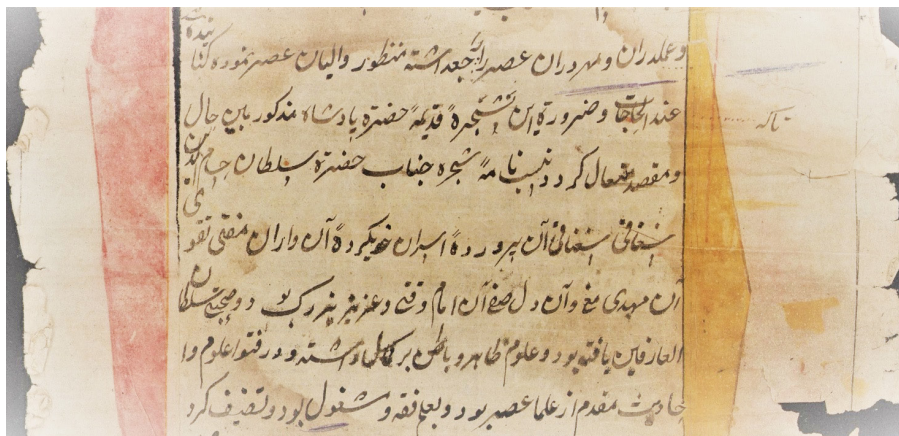
²Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: suleymenova.akbope@gmail.com

“Шежире Сыгнаки” как духовное наследие и его перевод

Материальное и нематериальное культурное наследие, как рукописи, исторические редкие книги и надписи, имеет очень важное значение. На сегодняшний день вследствие разных обстоятельств большинство исторических культурных памятников, рукописей и редких книг не были целиком исследованы. Одним из таких не исследованных рукописей является “Шежире Сыгнаки”.

В “Шежире Сыгнаки”, написанном на территории Центральной Азии, Южного Казахстана, можно встретить имена исторических личностей и географические названия. Главной целью написания статьи является выяснить, на каком языке, где и когда было написано шежире; выявить тюркские, персидские и арабские заимствования; а также найти имена исторических личностей, названия титулов и географические названия. Надеемся, что полученный материал послужит объектом дальнейших исследований для этнографов, историков и других исследователей.

Ключевые слова: шежире Сыгнаки, рукописные данные, духовное наследие.

Кіріспе

Тектану немесе шежіретану (анатомия/ генеалогия) білімі әрқашанда маңызды болған. Себебі әлеуметтік-саяси қарым-қатынастар туыстық, қандастық негізінде құрылған. Мысалы: еврейлерді Европадан кетуге мәжбүрлеу, сиунизм, пантуркизм, панарабизм сияқты саяси-идеологиялық әрекеттер.

Ежелгі гректердің қоғамында билік текті ақсүйектердің қолында болғандықтан асыл қан, текті ұрпақ аса маңызды еді. Ежелгі Римде де, адамдардың тектерін сақтау, қорғау арқылы қоғамдағы таптар анықталып қалыптасатын; яғни ақсүйектер мен аристократтар төмен таптардан бөлінетін болған. Тіпті адамдардың шыққан тектерін зерттейтін, бақылап отыратын арнайы қызметкерлер болған. Егер бір кісінің жұмысы не дәрежесі оның тегіне сәйкес келмегендігі айқындалса, онда жұмысын немесе дәрежесін ауыстыруға мәжбүр болатын.

Араб тайпалары арасында да тегін білу өте маңызды болған. Кісі тегімен мақтанып өзін таныстыру салты болған. Осы тегін, шежіресін білу негізінде араб тайпаларының ауызбірлігі, тұтастығы сақталған екен.

Қазіргі кезде қоғамда болып жатқан өзгерістер, әсіресе өндірістік, өнеркәсіптік революциядан кейін және геополитикалық себептерден бұл саланың мәні де маңыздылығы да арта түсті. Мысалы: Балқан, Палестина, Ирак, Сирия, Ауғаныстан сияқты мемлекеттердің өмір сүру шарттарымен жағдайларының өзгеруіне байланысты азаматтары босқын болып кетті. Бұл жағдайда әлемдік деңгейде тек және генеалогиялық зерттеулерге жаңа бағыт берді.

Қазіргі күнде шежіре немесе күтікті сақтау және зерттеу бұрынғы кезге қарағанда оңай және тез жасалады. Туу, үйлену, ажырасу, өлім процестерін тіркеп отыратын, жеке куәлік құжаттарды тіркеп шығарып беретін мекемелер қызмет етеді. Сондықтан тарихшылар,

дінтанушылар, социологтар өз зерттеулерінде шежірелерге өте қатты көңіл аударады.

Шежірелер: – тарихи оқиғаларды алдымызға жәйіп танытып көрсететін негіздеме; – есімдері бірдей болған адамдарды, тұлғаларды бір-бірінен ажырату үшін маңызды дерек. Бұл жүйе арабтар арасында әлі күнге дейін қолданыста. Олар өздерін танытатын кезде әкелерінің есімін қолданады. Мысалы: Абай ұлы Мақсат немесе қызы деп кісілердің дұрыс тегін мәлімдеу үшін, табу үшін қолданылады. Әйел кісі де үлкен баласының (қыз немесе ұл) анасымын деп өзін танытады. Мысалы: Зейнептің анасы. Қазақтар арасында да осыған ұқсас салт бар: Ат тергеу салты сияқты.

Тек немесе генеалогиялық мәліметтер әр түрлі формаларда болады: Тізім, диаграмма, шежіре түрлерінде кездеседі. Шежіреде бұрынғы ұрпақтар жоғарыда, кейінгі ұрпақтар төменде орналасады, яғни бір ағаш түрінде. Жоғарғы жағы төменгі жағынан жалпақтау, кеңірек болады. Кейбірде тегін анықтап отырған кісі сол жақта, аталары оң жақта көрсетіледі.

Шежірелердің әр түрлі қалыптары болуы мүмкін. Кейбіреулері тек бір кісіге қатысты болуы мүмкін: барлық тараған ұрпақтарын көрсету үшін балалары төмен жақта, өзі жоғарыда тұрады, яғни төмен жақ кең енді болады. Кейбірі бір тектен, рудан шыққан кісілерге арналады. Кейбірі де бір мансап, мамандыққа байланысты кісілерге арналады. Мысалы, Германияның патшаларының көрсететін шежіресі сияқты.

Әдістері

Осы мақаланы жазу барысында баспа және ғаламтордағы материалдарды жинақтап, сұрыптап талдай отырып, араб, парсы, түрік сөздіктерімен жұмыс жасап жинаған деректер негізінде Сығнақи шежіресін қазақ тіліне аударып, ерекшеліктерін анықтауға тырыстық.

Негізгі бөлім

Орта Азияда қазіргі Қазақстан Республикасының Оңтүстік аймағында жазылған бұл шежіреге бір қарағанда кісілердің, тарихи, діни тұлғалардың есімдерін, жер-су атауларын көруге болады. Шежірені зерттеуде ондағы діни, тарихи тұлғалар мен мекенжайлар арасында қандай байланыстар бар екенін, ол байланыстардың рас екенін дәлелдеу басты міндет болу керек. Әрине мәдени мұра зерттеулерінде тарихи деректердің аз немесе жоқтың қасында болуы шежіредегі мәліметтерді салыстыруда және рас-тауда қиындық туғызуы мүмкін.

Қазақ халқы шежіреге ерте заманнан бері қатты көңіл бөлген. Бұның дәлелі ретінде «жеті атаның» пайда болуын айта аламыз. Шежіренің маңыздылығы мақал-мәтелдерде де анық көрінеді: Жеті атасын білмеген жетесіз, Жеті атасын білген ұл жеті жұрттың қамын жер. Өзін ғана білген ұл құлағы мен жағын жер. Шежіре арқылы адамның тегі, қоғамдағы орны, мекен-жайы және қоғамға қосқан үлесі туралы ақпараттарды алуға болады. Шежіренің рөлі қоғамда үлкен және маңызды. Шежіре халықты бөлінуге емес, ағайын-жұртты бірлікке, тұтастыққа және де өз ата тарихын тануға, жеті атаға дейін қан араластырмай халықтың генетикасын таза ұстауға шақырады. Шежіре арқылы тек генеалогия туралы ғана емес, сонымен қатар тарихи оқиғалар, топонимдер, діни деректер, сондай-ақ сол кездегі елдің заңдары туралы ақпараттар алуға болады.

Шежіре сөзі арабтың шаджарат «бұтақ, тармақ» деген мағыналарды білдіретін атаудан шыққан. (Аяған ж.б. 2007: 489). 1) Тарихи жылнама, дерекнама, тарих; 2) туыстас, бір руға тән ұрпақтардың таралу жолы; рулық, туыстық кесте; 3) ауыспалы мағынада: көнекөз, көп білетін білгір. (Жанұзақов 2008: 911). Генеалогия термині грек тілінде пайда болып ғылым саласы ретінде 17-18 ғасырларда қалыптасады. Шежірені ұрпақтан ұрпаққа халыққа таратқан адамдарды шежіреші деп атайды. Шежіре екі түрде жеткізілетін болған: жазбаша және ауызша. Қазақ халқы 200-ден астам рудан құралса, сол әр рудың өз шежірешісі болған. Шежіреші халықтың түп тарихынан бастап оның тайпа, жүз, руға дейінгі тарихын терең білген. (Прохоров 1971: 4, 87)

Шежіре барлық халықтарда кездеседі. Мысалы Ресей, Германия, Англия, Франция және көптеген шығыс елдерінде шежіреге байланысты көптомдық кітаптар басылымға шыққан. Совет өкіметі заманында идеологиялық саясат әсерінен қазақ шежіресі өкінішке орай көп зерттелмей қалған. Бұған қарамастан Х. Арғынбаев, М. Мұқанов, В. Востров секілді этнолог ғалымдардың зерттеулерінде шежіреге байланысты деректер табуға болады.

ҚР Алматы Ұлттық кітапханасындағы Сирек Қор бөліміндегі Сығнақи шежіресінің түп нұсқасы біз үшін құнды деректердің бірі. Шежіре парсы тілінде. Ұзындығы – 2,5 метр, ені – 27 см. 130 жолда Орта Азия қағазында жазылған. Жыртылған төрт жерінен жалғанып өңделген. Арасында жыртық тесік жерлерді жабыстырылып өңделгенін көре аламыз. Өңделген кезде шежіренің мәтініндегі сөздеріне зақым

келген. Сондықтан кейбір жолдар мен сөздердің орны ауысып кеткен. Оны төменде берілген суреттерде көруге болады. Шежіренің шеттері жыртылған тозған. Ең соңында 6 мөр және шежірені толықтыратын мәліметтер жазылған. Шежіре мәтінінде 1215 және 1250 жылдары һижри күнтізбемен кездеседі. Ал шежіренің соңында 1277 жылы жазылып тұр.

Шежіренің жыртылған жерлерін жабыстырылып жамалғанда жолдар араласып кеткен. Кейбір жерлерде сиясы өшкендіктен сөздер нақты оқылмайды. Мәтіннің басында “осы қасиетті шежіре түп нұсқасынан көшірілді” деп жазылған. Шежіренің бірінші, алғашқы нұсқасы ескі және көне болғандықтан тура дәл көшіріліп жазылғандығы айтылады. Оқушылардан осы нұсқаны оқығанда себепсіз, дерексіз тіл ұзартып, мазақ қылмауын және тіл тигізетіндерден қорғауларын сұрайды автор. Шежіре араб тілінде дұға және мадақ сөздермен басталады. Шежіренің қағазы бірнеше жерден жыртылған. Бас жағы да тозып жыртылған сол үшін басындағы жолдар толық емес және оқылмайды. Шежірені аудару барысында араб тіліндегі діни тіркестерді, терминдерді де аудардық. Кейбір кісі аттары мен мекен жер атаулары араб әріптерінің фонетикалық ережелері бойынша бірнеше вариантта оқылады. Сондықтан осындай жағдайларда нақтылық болмауы мүмкін. Шежіре мәтінінде һижри жылды әріптермен көрсетіп жазған және осы кезде қате жазылған. Бірақ біз аудармада оның дұрыс вариантын көрсеттік. Мәтін парсы тілінде болғанымен, парсы және түркі тілдерін араластырып жазылған сәттер де бар. Мысалы «иек, иеки» сөзі парсы тілінде бір, біреу деген санды білдіреді. Мәтінде иекуі, яғни түркі тілдеріндегі біреуі деген сөз жиі кездеседі. Бұл жерде түркі тілдеріндегі жалғау (-і,-ы) қолданылғанын байқаймыз. Аудармада мәтінде оқылмайтын сөздері бар жерлерді бос қойдық.

Аударма барысында Сұлтан Һисамиддин Сығнақи мен Хазрет Әбубәкір Седдиқ (р.а.а) арасында 14 ата (ұрпақ) болғанын көрдік. Ал, Ш. Қарақожаев «Суғнак-Ата (Хисамиддин) Позновательно-биографические размышления» атты еңбектің 106, 107-ші беттерінде шежіредегі 33-ші жолдағы Хазрет-і Ақсұлтан Мұхаммедті екі кісі ретінде: Абдилла Сұлтан Мұхаммед және Азрет-Ақсұлтан 15 ата (ұрпақ) деп көрсеткен.

Шежіренің парсы тілінен жолма-жол аудармасы:

1. Жыртық, көрінбей тұрғандықтан оқылмайды.

2. Әлһәмдүлилләһ..... вәл-яқин

3. Вә қала инналлах вә бада хазиһи

4. Вә ... құрметті, қасиетті, нұрлы осы нұсқа

5. Вә биль жасалды артық

6. (Көне нұсқадан) артық та, кем де еш нәрсе көшіріліп жазылмады. Ұсынылып отырған мына қасиетті нұсқаға

7. Ешкім күмәнданбасын. Бұрынғы шежіренің көне болғандықтан

8. Жаңадан көшіруіне қажет болды

9. Осы көшірілген жазған нұсқаны көргендерге

10. Өтініш бар: осы шежірені көріп айта-тындар

11. Себепсіз, дәлелсіз оған (шежіреге) тіл тигізіп оны балағаттамасын

12. Тіпті осы қасиетті шежіреге тіл тигізетіндерге кедергі жасасын. Осы көшірме нұсқаны растығынан

13. бұрынғы сол кездегі патшалар мен

14. Әулиелер және ғұламалар хабардар болған.

15. Оның көшіріліп жазылуын қажет екендігін яғни

16. Хазрет Сұлтан Һисамиддин Сығнақидің шежіресін «Насабнамесін» жазуға мақсат етілді.

17. Сығнақи Құдайдың жақсы мінезді адамы, ол тақуалардың тақуасы

18. Ол адамдардың жол көрсетушісі, жүрегі таза, өз заманның имамы және сүйікті ұлы, тұлғасы болған

19. Ол Сұлтан-ул Арефинмен сұхбаттас болып материалдық және рухани ғылымдарды кемел білген, фәтуа ғылымдары және

20. Хадис ғылымында өз заманының алдыңғы қатардағы ғұлама болған және фықһ ғылыммен айналысқан

21. «Сахиб Нихайе» кітабын жазғанда Сұлтан-ул Арефин Қожа Ахмет Яссауидің жанында болған

22. Сұлтан Һисамиддин Сығнақи, оның лақабы Сығнақ ата

23. Хазрет Хақим ата шеше жағынан екеуі де Сұлтан Арефин Ходжа Ахмет Яссауимен

24. Туыс болып келеді. Сұлтан-ул арефин ол Ысқақ бабтың баласы

25. Болады. Арабистаннан Ысқақ бабтың жанындағы Түркістан аймағына

26. Үш әулие келді: Абдурахим баб, оның лақабы Әулие ата, Әбдужалил баб

27. Оның лақабы Хорасан ата және Абдуазиз баб, оның лақабы Ақтас ата. Олар

28. Сонша жолдан адасып қараңғы жолда жүргендерді иман, ислам жолына

29. Құдайдың мейірімі және қолдауымен қойды. Хазрет Сұлтан Һисамиддин

30. «Сахиб Ныхайе» лақабы Сығнақ ата ибн Абдулламәлік бин Қаюм мәлік
31. Бин Қайсар Мәлік бин Абдал Мәлік бин Бурхан Мәлік бин Мансұр Мәлік
32. Бин Сүлейман Мәлік бин Шабур Мәлік бин Маликшах бин Сұлтан Мәулүд
33. Бин Сұлтан Қағаб бин Сұлтан Қасым бин Хазрет Ақсұлтан Мұхаммед бин
34. Хазрет Әбубәкір Седдиқ (р.а.а) Сұлтан Хисамиддин Сығнақи
35. Хазрет Хақим ата ол әке жағынан туыс болып келеді. Ол Юнус хан заманында
36. Болған. Осы Юнус Хан өте ғұлама болған (Құдай біліп тұр)
37. Ол өзі жомарт кісі болған, оның елінде ешқандай қолы тар адам болмаған. Оның жомарттық
38. Теңізінің толқыны кедейлікті соғып итеріп жібереді. Юнус хан
39. Ол Жұрлақ арығы қазір оған Бұлдырақ арығы деп айтады екен. Миш арығынан
40. Көктас бұлағынан және қос жер суменен бірге Сұлтан Хисамиддиннің әулиеттеріңкі
41. Болған. Әуел бастан бері егін шаруашылықпен айналысып келген жол салғаннан кейін
42. Ешкім кіріп оған шыға алмайды (Алла біледі және растайды) Хазрет Сұлтан хисамиддин
43. «Сахиб Ныхайе» рахматуллах алайхда бір ұл, бір қыз болған. Ұлдың аты Әбу Сүлейман Ходжа Уәли
44. Және қызының аты Бибі Мүссәлеме-ай. Хазрет Султан-ул арефин Қожа Ахмет Яссауиден бір
45. Ұл, екі қыз болды. Ұлының аты Әбдүрәссіл Қожа, лақабы Наурыз Қожа. Бір қызының аты
46. Жүмле Хожтаж, екіншісінің аты Хожтаж Айым. Сүлейман Уәли (р.а.а.)
47. Және Хазрет Али Аббас, лақабы Али Қожа ата. Ол екеуі хазрет
48. Сұлтан-ул арефиннің күйеу баласы болған. Әбу Сулейман Қожа Уәлиден (р.а.а.)
49. Үш ұл болды. Біреуінің аты Әбдулазиз қожа Мәулауи Сығнақи, біреуі Мәулана Зиауддин
50. Қожа Сығнақи және біреуі Ахмет Қожа ата Қырхуқи (р.а.а.). Хазрете Әбдулазиз Қожадан
51. Сығнақиден (ол Құдай жолында дәруиш болып жүрген)
52. Хазрет Әбдуазиз Қожа Мәуләуиден екі ұл болған.
53. Біреуі Мәулид Шейх (р.а.а.) және біреуі Уриян Шейх (р.а.а.) Мәулүд
54. Шейхтен бір ұл болды, оның аты Азизан шейх. Ол
55. оқылмайды
56. Өз заманының құтбы болған. Азизан шейх Сығнақи
57. Екі перзент болды. Біреуі Абдуллах шейх, біреуі Дәруиш Али шейх Сығнақи (р.а.а.)
58. Ол сопылықтың, тақуалықтың тәрбиесін алған. Ол хақиқаттың, шындықтың нұрын көрген. Ол
59. Шындықтың, хақиқаттың сырын білген. Ол шыныменен де пайғамбардың мұрагері болған. Қасиетті кесенені
60. Салдырған яғни Әмір Темір Куракан (Халадуллах).
61. Қасиетті, үлкен, ғажап ғимарат салынып біткеннен кейін оны мүбәрақ
62. Тариқат сұлтаны және шындықтың дәлелі Зүбдәтүл арефин
63. Қожа Ахмет Яссауидің (р.а.а.) кесенесіне арнады. Ешкім
64. Бұл кесенеге жамандық, дұшпандық, зұлым жасамайды. Егер қиямет күнінде ұятты болғысы келмесе
65. Содан кейін хазрет Дәруиш Али шейх Сығнақиді Қожа Ахмет Яссауи мешітінде
66. Хұтба жасауға лайық көріп хұтба оқуға тағайындайды. Кейін
67. Оның салиқалы ұрпақтарынан оқылмайды Осы сөзден кейін
68. Қаратас Борамедигі Қара бұлақ, Синрад бұлақ, Ақтас бұлақ
- 69..... Миш арығы, Қызылқия, Борамедигі, Көктас бұлағы және осылардан да басқа Бұлдырық арығы сияқты
70. Асыржүк және Жайылма сияқты арықтардан Сығнақи жамағатының ішуіне, суғаруына болатыны белгілі. Осы су ішетін жерлерді
71. Ауыстыруға, өзгертуге болмайды. Егер де су ішетін жер өзгертілсе Құдайдың және періштелердің
72. Және бүкіл жамағаттың лағнатына ұшырайды, яғни қандай да бір әкім ауыстырса су ішетін жер де Құдайдың,
73. Періштелердің қарғыстарына ұшырасын және ана дүниеде, осы дүниенің соңына дейін Құдайдың қаһарына
74. Ұшырайды (Құдай бәрін біледі). Хазрет Дәруиш Али Сығнақи ((р.а.а.))
75. Ол Женаб Дәруиш Али Сығнақи ((р.а.а.)) ден екі бала болған, біреуі Бұзорғ
76. Шейх, біреуі Сүйіндік Шейх ата Сығнақи, лақабы Мүйізді ата болған. Ол

77. Сол кездегі тұлғалардың ең атақтысы. Ол сол кездегі ең дәулетті және бірегей жоғарғы дәрежелі және ол
78. Кектен арынған. Сүйіндік атадан ((р.а.а.)) дан
79. Бір ұл болды, оның аты Хиджум Мәлік Сығнақи, лақабы Чурнақ Шейх. Хазрет Хиджум
80. Мәліктен екі ұл болды, біреуі Шейда Шейх Сығнақи, біреуі Абдуллаһ Шейх және
81. Шейда Шейхтің ұлы Сейед Ахмед Кушек/Көшк және оның ұлы Мәуланайе Бұрхан Шейх Сығнақи, оның лақабы Күйіндік ата
82. Және оның ұлы Мәулана Мұхаммед Шейх Сығнақи. Мәулана Мұхаммед шейхтен бес бала болды.
83. Біреуі Мәулана Азизан шейх, біреуі Абдусаттар шейх, біреуі Абдуғаффар шейх, біреуі Абду-
84. Мусамме шейх Сығнақи, біреуі Үмме Мүсәлемме Ай. Мәулана Азизан шейхтен
85. Бір ұл болды, оның аты Маликшах, лақабы Сығнақи Азизлар. Осы Маликшах Қожадан
86. Екі ұл болды, біреуі Абдураззақ Қожа, біреуі Әбдулахад Қожа, лақабы Баба Сәлік ата.
87. Жақсы мінезді, өте қарапайым, тәкаппарлығы жоқ, шайтанның азғырғанына
88. Ермаген, қарапайым болып адамгершіліктің ең жоғарғы деңгейіне жеткен Әбдулахад Қожадан
89. (Баба Салик) атадан 4 ұл болды. Біреуі Әбдулқадір шейх, біреуі Әбдүлсаммад шейх, біреуі
90. Әбдулғани шейх, біреуі де Баян-Құл Хан Азизлар. Баян-Құл Хан Азизлардан екі ұл
91. Болды. Біреуі Қадырберді Қожа, біреуі Әбдужаппар Шейх. Қадырберді Қожадан үш ұл болды. Біреуі
92. Нұруллах шейх, біреуі Нуралихан Азизлар, біреуі Абдулазиз шейх. Нұруллах
93. Шейхтен екі ұл болды, Атеш Хан Азизлар, біреуі Темірхан Азизлар
94. Атеш Хан Азизлар, Амир Шах Мурат (ол нұр жүзді және дәруиш жүзді болған
95. Ол Хазрет ... Уәлидің шәкірті болған. Шейх оған айтыпты: «Сен залымсың және залымның баласысың. Не үшін сен Шейхтердің жолында
96. Қызмет етіп, шыдап жүрсін», дейді. Осы шейх Әміршах Мұрадқа мейірімділік көрсетеді. Әміршах Мұрад өте
97. Сопы, такуа еді. Өзінің маңдай терімен тапқан еңбегінің нанын жейтін, қазынадан жемейтін еді. Кейбіреулердің айтуы бойынша
98. Ол пышақтың қынын жасап сатып, сөйтіп күн көреді екен. Жасы 63 жаста еді.
99. 1215 жыл жұманың түнінде Режеп айының он үшінде
100. Фани өмірден бақилық болды. Әмірхайдар жаназасын оқиды
101. Одан кейін төбеге шығып таққа отырғанын жариялады
102. Әмірхайдар өзі өте батыл, қылышқа шебер, мерген және ғалым болған. Ол
103. 1250 жылы фани өмірден бақилық болды. Одан кейін ұлы Насруллах Хан өз інілері
104. Әмір Хусейн Хан және Әмір Омар Ханға соғыс ашады. Бұқараны
105. Жаулап алып патша болады (Құдай бәрін біледі). Енді Атеш Ханнан
106. 6 ұл, 2 қыз болған. Біреуі Али Хан Азизлер, біреуі Қожа Хан
107. Азизлер, біреуі Найман Хан Азизлер, біреуі Диуана Хан Азизлар
108. Біреуі де Баба Хан Азизлар, біреуі Ата Хан Азизлар, қыздардың біреуі Меруерт
109. Ай, біреуі Фатма Ай. Али Хан Әмірхайдар патшаменен замандас болды. Али Хан
110. Өте ақ ниетті болған, Пайғамбарымыз айтқан: Момынның ниеті үйінде жасаған жұмысынан хайырлы, игі.
111. Я Құдай, сен ниетімді білесің, жақсы ниетімнің жақсылығын бер. Ал Алихан шейхтен 5
112. Ұл, 2 қыз болған. Біреуі Дарұламан Шейх, біреуі Бақан Шейх, біреуі
113. Халхан Шейх, біреуі ҚұлМұхаммед Азизлар, біреуі Құдай Құл Азизлар. Екі қыздың
114. Біреуі (оқылмайды), біреуі Тілла-Ай. Құдай Құл Азизлер өте өтірік айтпайтын,
115. Құдайға шүкіршілік етіп жүретін кісі болған. Ол Әмір Насруллахпен замандас болған
116. Парсыша сөздер мен мадақтау сөздер бар
117. Парсы сөздер мен мадақтау сөздер бар..... Құдай Құл
118. Азизлардан 6 ұл, 2 қыз болыпты, біреуі Никахан Азизлар, біреуі
119. Мұхаммед !!!! Азизлар, біреуі Мұхаммед Али Хан Азизлар, біреуі Суфи Мұхаммедхан
120. Азизлер, біреуі Ер-Мұхаммед Мұқим Азиз, біреуі Құлжан Қожа, үш қыздың біреуі
121. Бибі Айше оқылмайды
122. Парсы тілінде өлең сөздер: таңертең қол жайып дұға жасаған
123. Түн ортасында дұғасының жауабын алар. Түн ортасында мұнажаттары қабыл болады,
124. Түн ортасында Құдай тағаладан сұраған тілек қабыл болады.
125. Түн ортасында кешірім сұрағандарды құдай кешіреді.

126. Никахан Азизлардан 11 ұл, 9 қыз болған. Біреуі Омар Хан, біреуі Осман Хан, біреуі Әбубәкір Азизлар, біреуі Назархан, біреуі Есім Хан.

127. оқылмайды. Омар Ханнан 4 ұл, 6 қыз болыпты.

128. Біреуі Тоғай Хан, біреуі Бек Қожа, біреуі Мұхаммед Али Хан, біреуі

129. Әбдумүзәнип, яғни мен Құдайдың күнәһар, қарип Дамла Күл-Мұхаммед

130. Малик Хан болған. Құдайға дұғамен бітеді:

Мәтіннің соңында қатарынан тұрған 3 мөрден кейін 1-ші анықтама берілген:

Анықтама 1:

1. Али Хан шейхтен 5 ұл болған, біреуі Дәруламан, біреуі Құл шейх,

2. Біреуі Құллан шейх, біреуі Құдай Құл шейх,

3. Біреуі Офа/Опа Хан шейх, оның лақабы Бүкөй Сопы, Құдай Құл шейхтен 6 ұл,

4. Біреуі Никахан Сопы, біреуі Әбдүлсамад шейх,

5. Біреуі Ай Мұхаммед, біреуі Мұхаммед Оли, біреуі Ер-Мұхаммед Хан,

6. Біреуі Құлжан Хан. (Арабша дұға бар)

Осы анықтамадан кейін де 3 мөр қатар тұр. Жанында 1277 һ.ж. көрсетілген.

Анықтама 2:

1. Никаханнан 10 ұл болған, біреуі Омар Хан

2. Біреуі Осман Хан, біреуі Бекір Хан, біреуі Назар Хан

3. Біреуі Есім Хан, біреуі Дұрым Хан

4. Біреуі Құлым Хан, біреуі Челтан Хан

5. Біреуі , біреуі Имбин Хан. Омарханнан.

Қорытынды

Қазақ халқы шежіреге ерте заманнан бері қатты көңіл бөлген. Бұның дәлелі ретінде жеті атаның пайда болуын айта аламыз. Шежіренің маңыздылығы мақал-мәтелдерде де анық көрінеді: Жеті атасын білмеген жетесіз, Жеті атасын білген ұл жеті жұрттың қамын жер. Өзін ғана білген ұл құлағы мен жағын жер.

Шежіре арқылы адамның тегі, қоғамдағы орны, мекен-жайы және қоғамға деген қосқан үлесі туралы ақпараттар алуға болады. Сондықтан шежіренің рөлі қоғамда үлкен. Шежіре халықты бөлінуге емес ағайын-жұртты бірлікке, тұтастыққа және де өз ата тарихын тануға, жеті атаға дейін қан араластырмай халықтың генетикасын таза ұстауға шақырады. Адамның шыққан тегі қоғамда оның әлеуметтік мәртебесін анық-

тауда маңызды рөл атқарады, белгілі бір тапқа қатысын көрсетеді. Шежіре тек генеалогия туралы ғана емес, сонымен қатар тарихи топонимика, діни деректер, сондай-ақ сол кездегі елдің, қоғамның заңдары ережелері туралы ақпараттар бере алады.

Ұлттық тарихымыз бен мәдени мұраларымызды зерттейтін ғалымдар алдында уақыттың өтуіне байланысты немесе басқа да себептер негізінде білінбей, анықталмай қалған көп мәселелердің жауабы, құпиясы қолымыздағы шежіре сияқты қолжазбаларда, сирек кездесетін тарихи мәтіндерде жатқаны анық. Осындай деректердің танылмауы немесе жойылып кетуі тарихымыздың маңызды кезеңдерін мәңгілік танылмай кетуіне себеп болып, тіпті қате, жалған тұжырымдарға тіреп тастауы да әбден мүмкін. Сондықтан осы салада жауапты, білікті мамандарды дайындап жетілдіру ұлттық мүддеге айналу керек.

Шежіреде кездесетін тарихи-діни тұлғалар:

Ысқақ баб

Әулие ата

Хорасан ата

Ақтас ата

Сығнақ ата

Әмір Өмар Хан

Әмір Сейед Музаффар Хан

Әмір Сүлейман\Салман Қожа

Әмір Темір

Әмір Һайдар

Әмір Һусейін Хан

Әмір Шах Мурад

Сұлтан Һисамиддин Сығнақи

Сұлтан-ул Арефин Қожа Ахмед Яссауи

Хаз. Абубәкр (р.а.а)

Юнес хан

Шежіреде кездесетін жер-су атаулары:

Арабистан

Асырчук (арық)

Бұхара

Жәйылма (арық)

Көктас (бұлақ)

Қараташ Борамедги Қара бұлақ (Барамедеки болуы да мүмкін)

Миш (арық)

Синрад бұлақ (Сизад болуы да мүмкін)

Түркістан

Шежіре мәтнінде кездесетін лақап-атақтар:

Азиз (әзиз, әзиз) – عزیز араб тілінен енген сөз.

Құрметті, қадірлі, сыйлы және аса зор, қуатты, онымен ешкім теңесе алмайды деген мағынада қолданылатын Алла Тағаланың 99 есімдерінің бірі (Мамырбекова 2017:19). Мәтінде бұл термин

орфографиялық тұрғыдан үш түрде берілген: азиз, азизлар, азизлер. Азиз сөзі 3, азизлар 7, ал азизлер 16 рет мәтінде кездеседі.

Баб – باب араб тілінен енген сөз. Қазақ тілінде келесі мағыналарда қолданылады:

1) есік, қақпа; 2) тарихи термин: бабилар, бабидтар мазһабының негізін салған Әли-Мұхаммед Ширазидың лақап аты. (Ондасынов 2011:33). Мәтінде баб сөзі 4 рет кездеседі.

Бибі (биби, бүбі) – بیبی парсы тілінен енген сөз. Парсыша «биби» болып оқылып қазақ тілінде келесі мағыналарда қолданылады:

1) жоғарғы мәртебелі адамның, бай, мырзалардың әйелі, ханым; 2) Діни құрметтеу ретінде әйелдің есіміне жалғаса айтылады. (Ондасынов 2011:118). Мәтінде бибі сөзі 2 рет кездеседі.

Дәруіш – شیورد парсы тілінен енген сөз болып қазақ тілінде диуана, сопы, мистик сияқты мағыналары бар. Кейде дүние қызығынан безінген, бар ғұмырын діни білімге арнаған адам ұғымында да жұмсалады. Дәруіш парсының «дәр» есік және «уиш» жатқан, яғни есік алдында жатушы сөздерінен жасалған деген тұжырым бар. (Ондасынов 2003:106). Мәтінде дәруіш сөзі 4 рет кездеседі.

Қожа – қазақ тіліне арабшадан еніп جاج араб тілінде «хужа» болып оқылады. Қазақ тілінде бірнеше мағыналары бар: 1) ұстаз, данагөй, ақылшы; 2) басшы, төре, құрметті адам; 3) ие, еге. (Смағұлов 2006:347) Мәтінде қожа сөзі 21 рет кездеседі.

Хан – түркі-моңғол сөзі. Билік иесі, ел басқарушы. (Кеңесбаев, Қайдаров 1986: 56). Мәтінде хан сөзі 47 рет кездеседі.

Хазірет (хазрет, ғазірет, қазірет, хұзрәт, хұзрат) – қазақ тіліне араб тілінен енген сөз. Араб тілінде خادرات «хадрат» ретінде оқылып қазақ тілінде келесі мағынада қолданылады: Пайғамбардың, пірлердің, патшалардың, хандардың, сұлтандардың, әмірлердің атына қосылып айтылатын атақ. (Мамырбекова 2017:582). Мәтінде хазірет сөзі 6 рет кездеседі.

Шайх (шейх/шайх) – қазақ тіліне арабшадан енген сөз. Араб тілінде شیخ «шейх/шайх» ретінде оқылып қазақ тілінде бірнеше мағыналары бар. Олар: 1) мұсылман дін өкілінің құрметті титулы; 2) діни басшы, рухани жетекші, данагөй, кеменгер; 3) қарт адам, ақсақал; 4) мұғалім, ұстаз, тәрбиеші; 5) ауыспалы мағынасы – қасиетті, шарапаты тиетін әулие. (Ондасынов 1984:235). Мәтінде шайх сөзі 34 рет кездеседі.

Әдебиеттер

- Алпысбес Махсат, (2013). Шежіре Казахов: Источники и Традиции. – Астана: BG-Print баспасы.
 Аяған Б., (2007). Қазақстан Ұлттық Энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы баспасы.
 Жанұзақов Т., (2008). Қазақ Тілінің Түсіндірме Сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс баспасы.
 Кеңесбаев І. К., Қайдаров Ә. Т. (1986). Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. X том. – Алматы: Ғылым.
 Қарақожаев Ш., (2007). Суғнақ-Ата (Хисамиддин). Познавательльно-биографические размышления. – Алматы.
 Мамырбекова Гүлфар, (2017). Қазақ тіліндегі араб, парсы сөздерінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты.
 Ондасынов Н. Д., (2011). Араб текті қазақ есімдері. – Алматы: Білім баспасы.
 Ондасынов Н. Д., (1984). Арабша-Қазақша түсіндірме сөздік 1 том. – Алматы: Мектеп баспасы.
 Ондасынов Н., (2003). Парсыша-Қазақша түсіндірме сөздік. – Алматы: Білім баспасы.
 Прохоров Александр Михайлович, (1971). Большая Советская Энциклопедия. – М.: Советская Энциклопедия баспасы.
 Сопыбеков Адырбек, Саркулов Асан, (2012). Хисамиддин Сығнақи, Тұғырлы Тұлға. – Алматы: Мұсылман баспасы.
 Смағұлов Асқар, (2006). Қазақ Есімдері. Энциклопедиялық Анықтамалық. – Алматы: Атамұра.

References

- Alpysbes Mahsat, (2013). Şejire Kazahov: İstochniki i Traditsiyi. [Genealogy of Kazakhs:Sources and Traditions.]- Astana: BG-Print baspası.
 Ayağan B., (2007). Qazaqstan. Ulttıq Entsiklopediya. [Kazakhstan. National Encyclopedia.]- Almatı: Qazaq Entsiklopediya baspası.
 Januzaqov T., (2008). Qazaq Tiliniń Túsindirme Sözdigi. [Explanatory Dictionary of Kazakh Language.]- Almatı: Dayk-Press baspası.
 Keñesbayev I. K., Qaydarov A. T., (1986). Qazaq Tiliniń Túsindirme Sözdigi. [Explanatory Dictionary of Kazakh Language.]- Almatı: Ǵılım.
 Qaraqojayev Sh., (2007). Suǵnaq-Ata (Hisamidin). Poznovatelno-biograficheskie razmıshleniya. [Signaki (Hisamidin). Cognitive Biographical Reflections.]- Almatı. Mamırbekova Gúlfar, (2017). Qazaq Tilindegi Arab, Parsı Sözderiniń Túsindirme Sözdigi.

- [Explanatory Dictionary of Arap, Persian Words in Kazakh Language.]- Almatı: Memlekettik Tildi Damıtu İnstitutı. Oñdasınov N., (2003). Parsısha-Qazaqsha Tüsındirme Sözdik. [Explanatory Dictionary of Kazakh-Persian Languages.]- Almatı: Bilim baspası.
- Oñdasınov N. D., (1984). Arabsha-Qazaqsha Tüsındirme Sözdik. [Explanatory Dictionary of Arap-Kazakh Languages.]- 1 tom.- Almatı: Mektep Baspası.
- Oñdasınov N. D., (2011). Arab Tekti Qazaq Esimderi. [The Kazakh Names with Arap Radix.]- Almatı: Bilim baspası.
- Prohorov Aleksandr Mikhaylovich, (1971). Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya. [The Big Soviet Encyclopedia.]- Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya baspası.
- Smağulov Asqar, (2006). Qazaq Esimderi. Entsiklopediyalıq Anıqtamalıq. [The Kazakh Names. Encyclopedic Directory.]- Almatı: Atamura.
- Sopıbekov Adırbek, Sarkulov Asan, (2012). Hisamiddin Sıǵnaqi. Tuǵırlı Tulǵa. [Signaki Hisamiddin. Fundamental Person.]- Almatı: Musılman baspası.